

השימוש הרפואי באבני חן בתימן

פרופ' זהר עמר

בעולם הקדום כמו גם ברפואה המסורתית בימינו היה שימוש בתרופות ממוצא מינרולוגי הודות לתכונות הכימיות הקיימים בהם. בנוסף רווח השימוש באבני חן הודות לסגולות שייחסו להם. הד לכך נמצא למשל, במדרש הבא: "רבי שמעון בן יוחי אומר: אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו, שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא" היחס של "חז"ל לסגולות של אבני חן נבחן באופן מעשי בהיבט ההלכתי ב סוגיית "אבן התקומה". חכמי התלמוד הכירו בכוחה של אבן זו לשמור על ההריון של אישה שלא תפיל. לפיכך התירו לאישה לצאת בה אף בשבת(בבלי, בבא בתרא טז ע"ב. גרסה מוקדמת מובאת בתוספתא, קדושין ה, יז).

הרמב"ם התיר כפסיקת התלמוד לצאת באבן תקומה בשבת(הלכות שבת יט יד וכן מובא בשו"ע או"ח, סימן שג, סעיף כד). כלומר הוא הכיר בסגולתה של האבן, כל עוד הדבר מוכח ביעילותה בניסיון האנושי ומאושר על ידי הרופאים, גם אם אין לכך הסבר הנראה לעין(רמב"ם, מו"נ, ג, לז). הרב יוסף קאפח ציטט את פירוש רש"י לתלמוד, ואחר כך העיד על השימוש באבן כזו בתימן:

ופרש"י אבן תקומה אבן שנושאות אותה נשים עוברות שלא יפילו וקורין לה קונטאנא בלע"ז. ולעז זה אני יודע אבל מכיר אני את האבן שהיא אבן חלולה אטומה באופן טבעי, ובתוך חללה אבן קטנה המקשקשת כאשר מניעים אותה, וארבע כאלה בגודלים שונים היו למשפחות מוסלמיות בעיר צנעא שהיו משאילים אותם לכל דורש יהודי או ערבי ללא שום תשלום אלא גמילות חסד(פירוש הרב י' קאפח למשנה תורה להרמב"ם, הלכות שבת יט, יד, הערה לד).

הטיפול באבני חן שהתפרסמו בסגולות רפואיות, נעשה באמצעות תלייה או הנחה על גוף החולים, כך שניתן היה להשתמש בהן שוב ושוב. יש בידינו עדויות גם לשימוש במחרוזות לצורכי רפואה. שרשרת כזו הייתה ברשות משפחתי, והיא שימשה בענידה על הצוואר לריפוי כאבי גרון. לפי עדות שמסר לי מארי אבי יוסף עמר ז"ל, הייתה בבית האמאם התימני (שנת הארבעים של המאה העשרים) מחרוזת של אבני חן שכונתה "מסבחת אלאמן", וסגולתה היא לאישה המקשה ללדת. במקרים מיוחדים היו פונים לבית המלך בבקשה לענוד אותה בטיפול חד פעמי.

כאמור, הרמב"ם נטה להמליץ על שימוש בתרופות, רק כשהוא מצא להן סעד ברופאים בני סמכא או שהוא בדק את אמינותן באופן אישי. כזה הוא המקרה של אבן ה"באדזהר" אשר הייתה ידועה בתקופתו כיעילה נגד הרעלות. בספרו על סמי המות הוא הזכיר שני סוגים: אבן מחצבת שאינה יעילה כלל ואילו אבן מכיס מרה של בעל חיים שנתאמת נסיונה. ר' חיים חבשוש תיאר בהרחבה את השימוש באבני חן רפואיות בתימן בראשית המאה העשרים, ובמיוחד באבן לריפוי הכשת נחש: "זה מעשהו - הוא לוקח אבן החפץ ושמה על הנשיכה עד אשר יתקבץ הארס אליה... ואין בעלי האבן הזאת לוקחים שום שכר, אלא עושים לשם שמים, למען תחשב להם לצדקה ולא ידענו בארץ תימן על זולת האבן המפורסמת הזאת".

להרחבה: זהר עמר, החן שבאבן - אבני החושן ואבנים טובות בעולם הקדום, הר ברכה תשע"ז